1-ŞÖBA · VETERINARIYA MEDITSINASI VA HAYVONLAR SALOMATLIGI

UDK: 619:636.2:616.756.22-007.43

BUZOQLAR ORASIDA KINDIK DABBASINI XIRURGIK DAVOLASH USULLARINI QIYOSIY BOHALASH

Tayanch doktorant: Bekmuratov K.R.

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali

Ilimiy rahbar, v.f.n.,professor: Narziyev B.D.

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti

DOI
10.66073/ReFocus-Conf/1311060

NASHR SANASI
13.11.2026 · Nukus

SAHIFALAR
299–303

NASHR HAMKORI
Research Focus
ISSN 2181-3833

IQTIBOS UÇUN Bekmuratov K.R., Narziyev B.D. Buzoqlar orasida kindik dabbasini xirurgik davolash usullarini qiyosiy bohalash // Veterinariya meditsinasi va çorvaçilikdagi dolzarb muammolar va ularning yeçimlari: xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik anjuman materiallari. – Nukus, 2026. – B. 299–303. – DOI: 10.66073/ReFocus-Conf/1311060

ANNOTATSIYA Ushbu maqolada buzoqlarda kindik dabbasini xirurgik davolashning an’anaviy va alloplastik usullarini qiyosiy baholash natijalari yoritilgan. Tadqiqotlar kindik dabbasi tashxisi qo‘yilgan jami 10 bosh buzoqda olib borilib, hayvonlar davolash usuliga ko‘ra ikki guruhga ajratildi. Birinchi guruhdagi 5 bosh buzoqda an’anaviy xirurgik usul, ikkinchi guruhdagi 5 bosh buzoqda esa polipropilen to‘rli endoprotezlardan foydalangan holda alloplastik hernioplastika amalga oshirildi. Operatsiyadan keyingi davrda jarohatlarning bitish muddati, mahalliy klinik o‘zgarishlar, asoratlar va kindik dabbasining qaytalanish holatlari baholandi. Olingan natijalar an’anaviy xirurgik usulda operatsion jarohatlarning bitishi alloplastik usulga nisbatan qisqaroq muddatda kechganligini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, alloplastik hernioplastika kindik sohasidagi anatomik nuqsonni polipropilen endoprotez yordamida mustahkamlash imkonini beruvchi muqobil xirurgik usul sifatida baholandi.

KALIT SO‘ZLAR kindik dabbasi, buzoq, operatsiya, dabba xaltasi, alloplastika, polipropilen to‘rli endoprotez, an’anaviy herniorrafiya, anatomik.

Kirish. Chorvachilikda yosh hayvonlarning sog‘lom o‘sishi va rivojlanishini ta’minlash, ularning mahsuldorlik salohiyatini saqlash hamda turli xirurgik kasalliklarning oldini olish veterinariya tibbiyotining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, buzoqlarda uchraydigan qorin devori patologiyalari orasida kindik dabbasi muhim o‘rin egallaydi. Mazkur kasallik kindik halqasining to‘liq yopilmasligi yoki qorin devoridagi mushak-aponevrotik tuzilmalarning anatomik zaifligi natijasida rivojlanib, qorin bo‘shlig‘i a’zolarining dabba darvozasi orqali tashqariga bo‘rtib chiqishi bilan tavsiflanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-yanvardagi PQ-34-son «Chorvachilik va parrandachilikni qo‘llab-quvvatlash, sohada yuqori qo‘shilgan qiymat yaratish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi qarorida chorvachilik mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini oshirish, tarmoqning iqtisodiy barqarorligini ta’minlash va veterinariya sohasini takomillashtirish bo‘yicha vazifalar belgilangan. Xususan, qarorning 12-bandida 2025–2027-yillarda veterinariya sohasini takomillashtirish

hamda chorvachilik tarmoqlarini yanada rivojlantirish boʻyicha «Yoʻl xaritasi» tasdiqlangan. [1] Mazkur vazifalarning samarali amalga oshirilishida yosh qoramollarda uchraydigan xirurgik kasalliklarni oʻrganish, jumladan, buzoqlarda kindik dabbasining tarqalishini aniqlash, kindik sohasi anatomik-topografik xususiyatlarini tadqiq etish va xirurgik davolash usullarini ilmiy asoslash muhim amaliy ahamiyatga ega.

Buzoqlarda kindik dabbasining shakllanishi tugʻma anatomik nuqsonlar, irsiy moyillik hamda qorin devorining rivojlanish xususiyatlari bilan bogʻliq boʻlishi mumkin. Kasallikning klinik kechishi dabba darvozasining kattaligi, dabba xaltasining tarkibi, uning qaytarilish xususiyati va atrofdagi toʻqimalarning holatiga qarab farqlanadi. Ayrim hollarda dabba tarkibidagi katta charvi yoki ichak qovuzloqlarining qisilib qolishi, mahalliy qon aylanishining buzilishi va yalligʻlanish jarayonlarining rivojlanishi kasallikning murakkablashishiga olib kelishi mumkin. [4,8]

Kindik dabbasini davolashda xirurgik usullar asosiy oʻrinlardan birini egallaydi. An'anaviy herniorrafiya usulida dabba tarkibi anatomik holatiga qaytarilib, dabba darvozasi chok materiallari yordamida yopiladi. Ushbu usul qorin devorining mahalliy toʻqimalari hisobiga anatomik yaxlitlikni tiklashga qaratilgan. Biroq dabba darvozasi katta boʻlgan yoki atrofdagi toʻqimalarning mexanik mustahkamligi yetarli boʻlmagan holatlarda nuqsonni faqat mahalliy toʻqimalar hisobiga yopish muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltirishi mumkin. [5,9]

Veterinariya xirurgiyasida qorin devori nuqsonlarini bartaraf etishning muqobil yoʻnalishlaridan biri alloplastik hernioplastika hisoblanadi. Mazkur usulda sintetik polipropilen toʻrli endoprotezlardan foydalanish qorin devorining zaiflashgan sohasini qoʻshimcha mustahkamlash imkonini beradi. Shu bilan birga, implantatsiya qilingan materialning atrofdagi toʻqimalar bilan integratsiyalanishi, mahalliy yalligʻlanish reaksiyasi va operatsion jarohatning bitish xususiyatlari davolash natijalarini baholashda muhim ahamiyat kasb etadi.[7]

An'anaviy va alloplastik xirurgik usullarning samaradorligini qiyosiy oʻrganishda operatsion jarohatlarning bitish muddati, operatsiyadan keyingi asoratlar, dabbaning qaytalanish holatlari hamda hayvonlarning klinik tiklanish jarayoni asosiy baholash mezonlari hisoblanadi. Ayniqsa, buzoqlarda polipropilen toʻrli endoprotezlardan foydalanishning klinik natijalarini an'anaviy herniorrafiya bilan taqqoslash davolash usulini tanlashni ilmiy asoslash uchun muhimdir. [6,8]

Dabba bu qorin boʻshligʻidagi anatomik teshiklar orqali ichki seroz pardasi bilan teri ostiga tushishiga aytiladi. Agarda organlar seroz pardasiz tushsa bu holat prolapses deyiladi. Ayrim paytlarda organlar qoʻshni anatomik boʻshliqlarga siljisa ichki dabba deyiladi. Tashqi dabba quydagi elementlardan tashkil topgan: dabba darvozasi (halqa)-teshik, u orqali ichki organlar chiqadi; dabba xaltasi- ichki seroz pardani boʻrtib chiqishi; dabbaning tarkibi – ichki organlar ichak, bachadon, charvi va boshqalar. [3,5,7]

Tadqiqot maqsadi va vazifalari. Tadqiqotimizning asosiy maqsadi buzoqlar orasida kindik dabbasini xirurgik davolash usullarini qiyosiy baholash va takomillashtirishdan iborat.

- buzoqlar orasida kindik dabbasini xirurgik davolash usullarini oʻrganish hamda ularni klinik baholash.

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/1311060

- buzoqlar orasida kindik dabbasini samarali xirurgik davolash usullarini ishlab chiqish va qormolchilik xoʻjaliklari amaliyotiga joriy etish;

- kindik dabbasi xirurgik davolashda zamonaviy alloplastik materiallarni qoʻllash va qormolchilik xoʻjaliklari amaliyotiga joriy etish.

Tadqiqot obekti va usullari. Tadqiqotlarimizni Qoraqalpogʻiston Respublikasi hududidagi Amudaryo tumani Beshtom OFY dagi “Sardorbek-Abrorjon” va Chimboy tumani Kengash OFY dagi “Raxat-Guʻlshad” chorva fermer xoʻjaliklari va aholi qaramogʻidagi buzoqlarda olib borildi. Olib borilgan tajribalar davomida quydagi usulardan foydalandik: anamnez malumotlarini yigʻish, koʻrish, palpatsiya, uchirash darajasini qiyoslash, kindik dabbasining oʻlchamlarini olich, ultratovich diagnostikasi prospektiv va retrospektiv. Tadqiqotlar davomida 6 oylikgasha mahalliy va zotdor buzoqlarda tekshirishlar olib borildi.

Gordon E.D. (2020) yosh buzoqlarda kindik sohasining patologiyalarini diagnostika qilish va ularni bir-biridan farqlash usullarini tahlil qilgan. Muallif kindik patologiyalarini besh guruhga ajratgan: asoratsiz kindik dabbasi, teriosti infeksiyasi yoki abssess bilan kechuvchi kindik dabbasi, kindik qoldiqlari infeksiyasi bilan asoratlangan dabba, kindik abssessi hamda uraxus kistalari va yorilishlari. Asoratsiz kindik dabbasi odatda ogʻriqsiz va qorin boʻshligʻiga qaytariladigan, asoratlangan dabba esa qaytarilmaydigan yoki infeksiya bilan kechadigan holat sifatida tavsiflangan. Muallif aniq tashxis qoʻyishda klinik palpatsiya, ultratovush tekshiruvi va ayrim hollarda punksion aspiratsiyaning ahamiyatini ta’kidlagan. [2,9]

TADQIQOT NATIJALARI VA ULARNING TAHLILI

Tadqiqot davomida 6 oylikkacha boʻlgan, kindik dabbasi tashxisi qoʻyilgan jami 10 bosh buzoqda an’anaviy xirurgik davolash va alloplastik hernioplastika usullarining klinik samaradorligi qiyosiy baholandi. Tadqiqotga jalb etilgan hayvonlar ikki guruhga ajratilib, har bir guruhda 5 boshdan buzoq tekshirildi. Birinchi guruhdagi buzoqlarda an’anaviy herniorrafiya, ikkinchi guruhdagi buzoqlarda esa «ЭСФИЛ» rusumli polipropilen toʻrli endoprotez yordamida alloplastik hernioplastika amalga oshirildi.

Xirurgik davolashdan oldin buzoqlarda kindik sohasi klinik tekshirilib, dabba darvozasining anatomik holati va oʻlchamlari baholandi. Operatsiyadan keyingi davrda hayvonlarning umumiy klinik holati, operatsion jarohatlarning bitish jarayoni, mahalliy asoratlarning rivojlanishi va kindik dabbasining qaytalanish ehtimoli 25-30 kun davomida muntazam nazorat qilindi.

An’anaviy xirurgik davolash usuli qoʻllanilgan birinchi guruhdagi 5 bosh buzoqda dabba darvozasi mahalliy toʻqimalar yordamida yopildi. Operatsiyadan keyingi klinik kuzatuvlar natijasida ushbu guruhdagi hayvonlarda jarohatlarning bitish muddati 8–12 kunni tashkil etgani aniqlandi. Kuzatuv davomida operatsiyadan keyingi asoratlar va kindik dabbasining qaytalanish holatlari qayd etilmadi.

Ikkinchi guruhdagi 5 bosh buzoqda kindik dabbasini xirurgik davolash uchun «ЭСФИЛ» rusumli polipropilen toʻrli endoprotez qoʻllanildi. Alloplastik hernioplastika jarayonida sintetik material inlay usulida, ya’ni dabba darvozasi chetlari orasidagi anatomik nuqson sohasiga joylashtirildi. Ushbu usul qorin devoridagi nuqsonni sintetik material yordamida yopishga qaratildi. Operatsiyadan keyingi klinik kuzatuvlar natijasida ikkinchi guruhdagi buzoqlarda jarohatlarning bitish muddati 16–21 kunni tashkil etgani aniqlandi. Mazkur

guruhda ham 25-30 kunlik kuzatuv davomida operatsiyadan keyingi asoratlar va dabbaning qaytalanish holatlari aniqlanmadi.

Oʻtkazilgan tadqiqotlarning qiyosiy tahlili an'anaviy herniorrafiya usuli qoʻllanilgan buzoqlarda operatsion jarohatlarning bitishi alloplastik hernioplastika usuliga nisbatan qisqaroq muddatda kechganligini koʻrsatdi. Bunda birinchi guruhda jarohatlar 8–12 kun davomida bitgan boʻlsa, ikkinchi guruhda ushbu jarayon 16–21 kun davom etgan. Mazkur farq operatsion jarohatlarning bitish muddatlari boʻyicha kuzatilgan boʻlib, lekin kindik dabbasining kattaligi, dabba darvozasi qalinlashishi va qorinning paski qismiga tushadigan bosimni hisobga olgan holda alloplastik usulni qollash ham yaqshi natija beradi.

BUZOQLARDA KINDIK DABBASINI XIRURGIK DAVOLASH USULLARINING QIYOSIY NATIJALARI

1-jadval.

Koʻrsatkichlar	An'anaviy herniorrafiya	Alloplastik hernioplastika
Hayvonlar soni	5 bosh	5 bosh
Hayvonlarning yoshi	6 oylikkacha	6 oylikkacha
Davolash usuli	Mahalliy toʻqimalar yordamida yopish	«ЭСФИЛ» polipropilen toʻri
Toʻrni joylashtirish	-	Inlay
Jarohatlarning bitish muddati	8–12 kun	16–21 kun
Operatsiyadan keyingi asoratlar	0 ta	0 ta
Kuzatuv davomiyligi	25-30 kun	25-30 kun

Tadqiqot natijalarining tahlili shuni koʻrsatdiki, har ikkala xirurgik davolash usuli yordamida kindik dabbasini operativ bartaraf etish amalga oshirildi. An'anaviy herniorrafiyada qorin devorining anatomik yaxlitligi mahalliy toʻqimalarni birlashtirish hisobiga tiklangan boʻlsa, alloplastik hernioplastikada dabba darvozasi sintetik polipropilen material yordamida yopildi.

Shunday qilib, 10 bosh buzoqda oʻtkazilgan qiyosiy tadqiqot natijalariga koʻra, an'anaviy herniorrafiya usulida operatsion jarohatlarning bitish muddati alloplastik hernioplastikaga nisbatan qisqaroq boʻldi. «ЭСФИЛ» rusumli polipropilen toʻrli endoprotezni inlay usulida qoʻllash ham 30 kunlik kuzatuv davomida asoratlarsiz kechdi. Olingan natijalar buzoqlarda kindik dabbasini xirurgik davolash usulini tanlashda dabba darvozasining anatomik xususiyatlari, mahalliy toʻqimalarning holati va operatsiyadan keyingi tiklanish muddatlarini hisobga olish zarurligini koʻrsatadi.

XULOSA

1. Buzoqlarda kindik dabbasini xirurgik davolashda dabba darvozasi kichik, atrofidagi mushak-aponevrotik toʻqimalar yetarlicha mustahkam va anatomik nuqsonni mahalliy toʻqimalar hisobiga yopish imkoniyati mavjud boʻlgan holatlarda an'anaviy herniorrafiya usulini qoʻllash tavsiya etiladi.
2. Kindik dabba darvozasi katta, uning chetlari qalinlashgan yoki mahalliy toʻqimalar hisobiga anatomik nuqsonni tarangliksiz yopish qiyin boʻlgan buzoqlarda «ЭСФИЛ»

https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/1311060

rusumli polipropilen to‘rli endoprotez yordamida alloplastik hernioplastika usulini qo‘llash maqsadga muvofiq.

3. Chorvachilik xo‘jaliklarida buzoqlarning kindik dabbasini xirurgik davolash usulini tanlashdan oldin dabba darvozasining o‘lchami, atrofdagi to‘qimalarning anatomik holati va dabba tarkibini klinik baholash tavsiya etiladi. Operatsiyadan keyin hayvonlarni qulay saqlash va oziqlantirish sharoitlari bilan ta’minlash, jarohatlarning bitishini muntazam nazorat qilish hamda kamida 25–30 kun davomida klinik kuzatuv olib borish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-yanvardagi PQ-34-son «Chorvachilik va parrandachilikni qo‘llab-quvvatlash, sohada yuqori qo‘shilgan qiymat yaratish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi qarori. — Lex.uz
2. Gordon E.D. Sorting out umbilical abnormalities in the young calf // American Association of Bovine Practitioners Conference Proceedings. — 2020. — Vol. 53, № 1. — P. 41–43.
3. Livingston EH. What Is an Abdominal Wall Hernia? JAMA. 2016 Oct 18;316(15):1610. doi: 10.1001/jama.2016.15755. PMID: 27755633.
4. Moustafa A.M., Hamed M.A. (2020). Comparison of primary incisional umbilical hernia closure in calves and buffalo calves with and without assistance for prosthetic mesh. Alexandria Journal of Veterinary Sciences, 67(2), 54–59.
5. Narziyev B.D. Operativ xirurgiya va topografik anatomiya. DARSLIK Toshkent-2023 “Fan ziyosi” nashriyoti.
6. Park AE, Roth JS, Kavic SM. Abdominal wall hernia. In brief. Curr Probl Surg. 2006 May;43(5):322-4. doi: 10.1067/j.cpsurg.2006.02.003. PMID: 16679123.
7. Sutradhar B.C., Hossain M.F., Das B.C., Kim G., Hossain M.A. (2009). Comparison between open and closed methods of herniorrhaphy in calves affected with umbilical hernia. Journal of Veterinary Science, 10(4), 343–347.
8. Watters DA. Better and cheaper by day! Most inguinal herniorrhaphy patients are suitable for day-stay repair regardless of surgical approach. ANZ J Surg. 2022 Oct;92(10):2404-2405. doi: 10.1111/ans.18043. PMID: 36221206.
9. Chaudhari N.S. va boshq. (2022). Comparative evaluation of polypropylene and plasma coated polypropylene mesh for umbilical hernioplasty in bovine calves. Ruminant Science, 11(1), 225–230. Tadqiqotda 12 bosh buzoqda ikki xil to‘rli material taqqoslangan.